

Олена ФЕДОРЧУК
кандидат мистецтвознавства,
Інститут народознавства НАНУ

БІСЕРНИЙ ДЕКОР АНСАМБЛЮ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО ОДЯГУ: СТАН ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ

Бісерний декор ансамблю народного одягу — одна з маловивчених ділянок українського народного мистецтва. Водночас народні художні вироби з бісеру — це сфера мистецтва, багата на художні ідеї. Значного розвитку ці ідеї дістали завдяки оригінальним засобам художньої виразності, властивим бісерним матеріалам (бісеру, січці, склярусу).

Знання віками вишліфуваних художніх традицій сприяє розвитку мистецтва. Затребуваність мистецтвознавчих досліджень, їх вагомість у справі успішного розвитку художніх процесів робить актуальною наукову розвідку кожного з мистецьких явищ. Зокрема, знання художнього спадку українських народних майстрів бісерних виробів є особливо корисним для сучасних дизайнерів одягу, котрі у своїй творчості все частіше звертаються до бісеру як до акцентного декоративного матеріалу.

З огляду на зародження нового етапу традиції художніх виробів з бісеру (назвемо його етапом професійного дизайну), значний інтерес викликають надбання народних майстрів ХІХ – пер. пол. ХХ ст., що жили й творили, головню, на заході України. Високохудожні народні вироби з бісеру ХІХ – пер. пол. ХХ ст. засвідчують існування розвиненої традиції, що мала багате на локальні відзнаки самобутнє обличчя.

Найбільше у ХІХ ст. українські народні майстри використовували бісер для виготовлення накладних оздоб, а згодом — на рубежі ХІХ–ХХ ст. його стали також широко уживати для вишивання компонентів одягу. У селах Північної Буковини, Покуття та Гуцульщини традиція вишивання бісером затрималася на довше — до 1970–80-х рр.; в окремих осередках цього

ареалу маємо змогу спостерігати її дотепер (в законсервованому вигляді або кітч-варіанті).

Використання бісеру для оздоблення української народної ноші — явище мистецтва, відоме багатьом дослідникам. Найбільше опрацьованими є питання ареалу, технології та типології накладних прикрас. Майже не зустрічаються в науковій літературі відомості про вишивку бісером компонентів народного вбрання XIX–XX століть. Так само не достатньо вивчені важливі для практики сучасних митців особливості орнаментальної структури українських народних бісерних творів: накладних прикрас та вишитих бісером компонентів одягу. Не простудійовані національні, тим паче локальні, відзнаки засобів художньої виразності, якими користувалися у своїй практиці українські майстри. І все ж до опрацьовування великого кола наукових проблем, пов'язаних з бісерним декором українського народного одягу уже долучилося чимало мистецтвознавців та етнографів.

Аналітичне дослідження художнього спадку українських майстрів бісеру розпочалося працею львівського мистецтвознавця Антона Будзана «Художні вироби з бісеру» [1]. Розглядаючи й аналізуючи літературні джерела, експонати музейних збірок та експедиційні матеріали 1968–1973 рр., автор назвав та описав п'ять типів українських народних накладних прикрас із бісеру, перелічив райони їхнього побутування, подав окремі автентичні назви таких творів та здійснив короткий огляд художніх особливостей деяких прикрас. Зокрема, А.Будзан виокремив такі типи бісерних оздоб: гердан, силянка, ажурний шнур, прикраса з точених кульок, вкритих ажурною плетінкою та криза. У цій статті автор у загальних рисах описав дві основні техніки виконання бісерних виробів: плетення (воно ж нанизування) та ткання. Важливість статті А.Будзана «Художні вироби з бісеру» засвідчують часті покликання на неї: вона й досі залишається відправним підґрунтям мистецтвознавчих та етнографічних статей, що містять інформацію про народні прикраси з бісеру.

У контексті накладних прикрас українського одягу бісер-

ні вироби розглядалися львівським етнографом Катериною Матейко. Вагомим внеском у розвиток вітчизняного народознавства стала її монографія «Український народний одяг», де у статті «Прикраси» чільне місце відведене саме бісерним оздобам [2]. Опрацьовуючи музейні експонати та польові знахідки, К.Матейко дійшла висновку, що найдавнішою технікою виготовлення ґерданів було «плетіння-силяння» (нанизування), способи якого є дуже різноманітними [2, 140-141]. Авторка також подала стисло інформацію про ажурні круглі бісерні шнурки, відомі на Прикарпатті як «ланчки»; покутські жіночі нашійні прикраси з округлих дерев'яних кульок, вкритих ажурною плетінкою з різнокольорового бісеру; західноподільські, лемківські, бойківські, і навіть буковинські коміри-кризи; повсюдно поширені ґердани у формі стрічок; бойківські «ліци» або «шлейки» — нагрудні ґердани, з'єднані на грудях у розетку.

Від 1980-х рр. прикраси українців стали предметом наукового зацікавлення львівської дослідниці Ганни Врочинської-Савчук. Серед праць, присвячених безпосередньо бісерним витворам, — стаття «Вироби з бісеру», що увійшла до довідника «Народні художні промисли УРСР» [3]. У статті розглядаються прикраси з бісеру українських майстрів ХІХ–ХХ століть. Ще більшою за обсягом є розвідка бісерних оздоб, здійснена Г.Врочинською у монографії «Українські народні жіночі прикраси ХІХ – початку ХХ століть» [4, 83-93]. У цій багатій на ілюстрації роботі дослідниця подала типологію українських народних бісерних оздоб (усього п'ять типів), взявши за основу напрацювання А.Будзана й доповнивши їх детальнішим описом кожного з типів. Вона також розглянула терени побутування, функції та деякі регіональні художні особливості бісерних оздоб.

Рівночасно з працею Г.Врочинської-Савчук світ побачила науково-популярна робота авторки цього дослідження «Українські народні прикраси з бісеру» [5], в якій висвітлюються питання походження та розвитку української традиції, досліджується технологія та пропонується розгорнута типологія (загалом вісімнадцять типів), а також описуються основні мотиви

орнаментики накладних бісерних оздоб. Поза тим, ця праця лише частково проливає світло на бісерний декор ансамблю українського народного одягу.

Бісер — це художній матеріал, який народні майстри використовували як для виготовлення накладних прикрас, так і для декорування одягу. Проте народна ноша українців, виготовлена із використанням бісеру, вивчена слабо. Проблема потребує збору та наукового аналізу нових джерел, які б дали змогу розглядати бісер як художній матеріал з оригінальною системою художньої виразності, представленою широким полем місцевих відмінностей.

До праць, присвячених цільному пласту українських народних прикрас з бісеру, слід віднести також авторську наукову розвідку «Засади художньої виразності в українських традиційних прикрасах із бісеру» [6]. Це спроба наукового дослідження засобів художньої виразності накладних оздоб українців. Основна увага приділена розгляду технічних та художніх можливостей, що їх пропонує бісер-матеріал. Лише короткими штрихами подано локальні приклади застосування тих чи тих засобів та прийомів художньої виразності. Водночас дана стаття — це перший крок для подальших поглиблених студій локальних особливостей багатой на художні рішення української традиції декорування народної ноші бісером.

Окрім узагальнюючих досліджень, вітчизняні вчені здійснювали локальні розвідки бісерних оздоб українського народного одягу. Однією з вагомих публікацій про місцеві особливості прикрас із бісеру є стаття Антона Будзана «Вироби з бісеру», що увійшла до історико-етнографічної монографії «Бойківщина» [7]. Ця праця цінна повідомленнями про типи бісерних оздоб із окресленням теренів їхнього побутування, а також коротким художнім аналізом унікальної прикраси — кризи, знаної у східних околицях Бойківщини.

Гуцульські вироби з бісеру досліджувалися працівницею Коломийського музею народної творчості Гуцульщини та Покуття Мирославою Сахро. Зібраний нею матеріал увійшов до колективної монографії «Гуцульщина» [8]. У невеликій, але

інформативно наповненій статті «Прикраси з бісеру» перелічуються найтиповіші мотиви гуцульських бісерних оздоб та їхні народні назви, заразом розглядаються особливості колориту творів окремих осередків. З цієї роботи почергуємо також інформацію про терени поширення бісерних прикрас та вишитих бісером компонентів народного вбрання.

Протвори майстрів буковинського краю йдеться у публікації чернівчанки Али Павлюк «Прикраси з бісеру у фондах Чернівецького музею народної архітектури та побуту» [9]. Попри художній опис орнаментальних мотивів та колориту буковинських оздоб, що зберігаються у вказаній музейній колекції, стаття також містить цінні етнографічні відомості, зібрані А. Павлюк під час експедицій.

Стисла інформація про лемківські бісерні прикраси уміщена у статті львівської дослідниці Зеновії Тканко «Прикраси лемків», яка увійшла до другого тому колективної монографії «Лемківщина» [10]. Авторка називає всього лиш два типи традиційних бісерних оздоб, характерних для лемківського народного вбрання — ґердан та кризу.

На матеріали про декор з бісеру натрапляємо у публікаціях дослідників українського народного одягу. Це часто побіжні згадки, скоріше етнографічного, аніж мистецтвознавчого змісту. Поза тим, деякі з них містять важливі раніше не апробовані повідомлення. Їхня цінність також у викладі авторського погляду на явище оздоблення українського народного одягу бісером.

Серед досліджень народного одягу українців вагомим є науковий доробок Катерини Матейко [11; 12; 13; 14; 15; 16]. Так само важливими є праці сучасних дослідників — львів'янки Галини Стельмащук [17; 18; 19; 20] та киянки Тамари Ніколаєвої [21; 22; 23], з яких отримуємо дані про генезу українського народного вбрання і його прикрас. Звіряючись з дослідженнями Г.Стельмащук і Т.Ніколаєвої, з'ясуємо райони побутування традиційних бісерних оздоб та вишитих бісером декорів народного одягу.

Особливостям народного вбрання буковинського краю присвячені роботи чернівецьких вчених — Мірри Костишиної [24;

25; 26; 27], Ярослави Кожолянко [28] та Георгія Кожолянко [29]. У наукових розвідках цих авторів відшукуємо інформацію про накладні прикраси та вишиті бісером декори народної ноші: локальні осередки, час побутування тих чи тих традицій, короткі художні описи окремих виробів.

Серед праць, що уміщують фрагментарні відомості про бісерне оздоблення народного одягу українців — монографія американської дослідниці українського походження — Лідії Бурачинської «Український народний одяг», у якій зібрана узагальнена інформація про райони побутування традиційних прикрас із бісеру [30].

Важливим для з'ясування художньо-декоративних особливостей бісерних оздоб народного вбрання є публікації дослідників ткацтва та вишивки — видів мистецтва, тісно пов'язаних з народним одягом. Відомо, що орнаментальні мотиви й колорит бісерних прикрас та декору тканин композиційно споріднені. Серед ґрунтовних розвідок українського народного ткацтва та вишивки — праці Савини Сидорович [31, 32], Таїсії Гонтар [33], Олени Никорак [34; 35], Раїси Захарчук-Чугай [36; 37; 38; 39; 40; 41; 42], Тетяни Кари-Васильєвої [43; 44; 45; 46], Людмили Булгакової [47]. Зокрема, праця львівського етнографа Л.Булгакової «Подільська народна вишивка» містить, поряд із дослідженням топографії, композиційних схем та орнаментальних мотивів традиційної подільської вишивки, також короткі повідомлення й про вишивку бісером та бісерні оздоби Тернопільщини.

Простежити композиційні особливості українських бісерних творів допомагає студіювання праць таких дослідників українського народного орнаменту, як Ольга Косач [48], Микола Біляшівський [49], Володимир Січинський [50], Григорій Павлуцький [51], Михайло Селівачов [52; 53; 54].

Для з'ясування генези бісерних оздоб одягу цінними є публікації українських і російських археологів та істориків, зокрема, Г.Корзухіної [55], М.Безбородова [56; 57], М.Качалова [58], Ю.Щапової [59; 60; 61; 62], Н.Школьникової [63], Б.Рибокова [64; 65; 66; 67], М.Відейко [68], Г.Ковпаненко [69] та інших.

Для розуміння та ідентифікації української традиції бі-

серного оздоблення народного одягу як самобутнього явища європейської культури необхідним є студіювання праць зарубіжних дослідників. Зокрема, вагому інформацію про виробу з бісеру зібрала російська дослідниця В.Дудорева у книзі «Бисер в старинном рукоделии» [70]. У праці подані відомості про тенденції європейської моди XIX–XX ст., пов'язані із використанням бісеру для прикрашання побутових предметів та одягу; уміщено матеріал про виготовлення виробів з бісеру в Російській імперії, до складу якої довгий час входила значна частина українських теренів.

Важливі відомості про народну культуру трьох сусідніх слов'янських народів — українців, росіян та білорусів — збрала та проаналізувала у своїх публікаціях російська етнограф Галина Маслова. Так, із дослідження «Народная одежда русских, украинцев и белорусов в XIX – начале XX вв.» можна дізнатись про регіони побутування та деякі місцеві особливості російських, українських та білоруських бісерних оздоб [71]. Так само корисними для дослідження бісерного декору українського народного одягу є й інші праці Г.Маслової, зокрема ті, у яких розглядаються функції окремих компонентів народного одягу, семантика народної вишивки та містяться короткі примітки стосовно вишивання бісером [72; 73].

Цінним для сучасного народознавства є науковий доробок російського етнографа Наталії Калашникової. Ареал наукових зацікавлень вченої охоплює увесь простір колишньої Російської імперії, в тому числі «південний захід європейської частини Росії XIX – початку XX століття», а також далі на захід — терени побутування гуцульської, бойківської та лемківської етнокультур. Значний інтерес для науки представляє одне з останніх досліджень Н.Калашникової — «Народный костюм (семиотические функции)» [74]. У цій праці народна ноша розглядається як «соціокод, який фіксує визначені характеристики конкретної культури та здійснює комунікацію, трансляцію та засвоєння певної, значимої для конкретної культури інформації» [74, 7–8]. І хоча такий погляд на народну ношу для мистецтвознавства XXI ст. не є несподіваним, проте запропонована

Н.Калашниковою праця є поки що єдиним ґрунтовним монографічним дослідженням у цьому напрямку.

Інформацію про бісерні вироби подавали у своїх працях білоруські, польські, словацькі, румунські, болгарські, молдавські, російські дослідники: Є.Сахута [75], М.Раманюк [76] та Л.Молчанова [77; 78], Я.Турська [79], Г.Шперк [80], Р.Вулканеску [81; 82], М.Велева [83], В.Зеленчук [84], Н.Лебедева [85], О.Лебедева [86], О.Мойсеєнко [87; 88; 89], В.Фалєєва [90], А.Покорна [91], О.Юрова [92]. З повідомлень зарубіжних авторів дізнаємося про типи та композиційні особливості народних бісерних прикрас, здебільшого жіночого одягу. Інформація найчастіше подається через фотоілюстрації, що супроводжуються скупим науковим коментарем. Традиційні художні вироби з бісеру залишаються мало дослідженою ділянкою в мистецтвознавстві білоруської, польської, словацької, чеської, румунської, болгарської, угорської наук. Водночас, вагомим є доробок російських вчених, зокрема, В.Фалєєвої, О.Мойсеєнко та О.Юрової, передовсім монографії «Бисер и стеклярус в России XVIII – начала XX века» та «Епоха бисера в России». Завдяки цим працям, можна простежити аналогії української та російської традицій художніх виробів із бісеру, зокрема розглянути паралелі та відмінності в технології та типології народних бісерних оздоб XIX – першої пол. XX століття. За браком наукових публікацій, значно менше таких аналогій виявляється між українськими та білоруськими, польськими, словацькими, угорськими, румунськими та молдавськими творами.

Огляд літератури дає змогу поглянути на традицію використання бісеру під різними кутами зору. Історіографічна розвідка показує, що вироби з бісеру займають великий часовий та територіальний простір в українському зокрема та європейському мистецтві загалом. Упродовж багатомісячної історії становлення та розвою традиція виготовлення та використання бісерних виробів в Україні зазнала багатьох видозмін. Водночас виявилось, що універсальні та унікальні особливості бісерного декору ансамблю українського народного одягу допоки залишаються недостатньо вивченими.

1. Будзан А. Ф. Художні вироби з бісеру // НТЕ.— 1976.— № 1.— С. 80-85.
2. Матейко К.І. Український народний одяг.— Київ, 1977.
3. Савчук Г.В. Вироби з бісеру // Народні художні промисли УРСР.— Київ, 1986.— С. 99-102.
4. Врочинська Г.В. Українські народні жіночі прикраси XIX – початку XX століть.— Київ, 2007.
5. Федорчук О. Українські народні прикраси з бісеру.— Львів, 2007.
6. Федорчук О.С. Засади художньої виразності в українських традиційних прикрасах із бісеру // Мистецтвознавство '03.— Львів, 2004.— С. 151-164.
7. Будзан А. Ф. Вироби з бісеру // Бойківщина: Історико-етнографічне дослідження.— Київ, 1983.— С. 280–281.
8. Сахро М.П. Прикраси з бісеру // Гуцульщина.— Київ, 1987.— С. 440-442.
9. Павлюк А.Д. Прикраси з бісеру у фондах Чернівецького музею народної архітектури та побуту // Буковина — мій рідний край (матеріали історико-красознавчої конференції молодих дослідників...)— Чернівці, 2000.— С. 105-107.
10. Тканко З. Прикраси лемків // Лемківщина.— Львів, 2002.— С. 284-288.
11. Матейко К.І. Одяг // Нариси з історії українського декоративно-прикладного мистецтва.— Львів, 1969.— С. 50–59.
12. Матейко Е.И. Этнографические особенности одежды бойков // Карпатский сборник.— Москва, 1972.— С. 66–74.
13. Матейко К.І. Головні убори українських селян до поч. XX ст. // НТЕ.— 1973.— № 3.— С. 47-54.
14. Матейко Е.И. Локальные особенности одежды гуцулов конца XIX – нач. XX вв. // Карпатский сборник.— Москва, 1976.— С. 57-64.
15. Матейко К.І. Одяг // Бойківщина.— Київ, 1983.— С. 142-149.
16. Матейко К.І. Одяг // Гуцульщина.— Київ, 1987.— С. 189-203.
17. Молчанова Л.Н. Стельмацук Г.Г. Одежда // Полесье. Материальная культура.— Київ, 1988.— С. 334-365.
18. Стельмацук Г.Г. Традиційні головні убори українців. — Київ, 1993.
19. Стельмацук Г., Худик Г., Дмитриків Д. Одяг // Лемківщина: У 2-х т.— Львів, 1999.— Т.1.— С. 324-346.
20. Білан М.С., Стельмацук Г.Г. Український стрій.— Львів, 2000.
21. Николаева Т.А. Украинская народная одежда: Среднее Поднепровье.— Київ, 1988.
22. Николаева Т.О. Історія українського костюма.— Київ, 1996.
23. Николаева Т.О. Український костюм. Надія на ренесанс.— Київ, 2005.
24. Костишина Н.В. Художнє оформлення буковинського народного костюма гірської місцевості // НТЕ.— 1975.— № 4.— С. 54-56.
25. Костишина М.В. Особливості традиційного жіночого одягу буковинського Поділля // НТЕ.— 1976.— № 6.— С. 59-67.
26. Костишина М.В. Художественные особенности украинского народного костюма северной Буковины: Автореф. Дис... канд. искусствовед. / Моск. Гос. Ун-т им. М.В.Ломоносова.— Москва, 1981.— 26 с.
27. Костишина М.В. Український народний костюм Північної Буковини.— Чернівці, 1996.
28. Кожолянко Я.І. Буковинський традиційний одяг.— Чернівці, 1994.
29. Кожолянко Г.К. Етнографія Буковини.— Чернівці, 1999.— Т.1.
30. Бурачинська Лідія. Український народний одяг.— Торонто-Філадельфія: Світова Федерація Українських Жіночих Організацій, Комісія Народного Мистецтва, 1992.

31. *Сидорович С.Й.* Орнаменті композиції українських народних тканин XIX – початку XX ст. // *Матеріали з етнографії та мистецтвознавства.*— Київ, 1963.— С. 39-71.
32. *Сидорович С.Й.* Художня тканина західних областей УРСР.— Київ, 1979.
33. *Гонтар Т.О.* Художні особливості народного одягу українців західних областей Української РСР // *Матеріали з етнографії та мистецтвознавства.*— Київ, 1975.— С. 66-83.
34. *Никорак О.І.* Сучасні художні тканини Українських Карпат.— Київ, 1988.
35. *Никорак О.І.* Українська народна тканина XIX–XX ст.: Типологія, локалізація, художні особливості. Частина I. Інтер'єрні тканини (За матеріалами західних областей України).— Львів: Інститут народознавства НАН України, 2004.
36. *Захарчук-Чугай Р.В.* З поїздки на Бойківщину // *НТЕ.*— 1971.— № 4.— С. 106-108.
37. *Чугай Р.В.* Вишивка // *Бойківщина.*— Київ, 1983.— С. 275-280.
38. *Захарчук-Чугай Р.В.* Вишивка // *Народні художні промисли УРСР.*— Київ, 1986.— С. 9-20.
39. *Чугай Р.В.* Вишивка // *Гуцульщина.*— Київ, 1987.— С. 379-388.
40. *Захарчук-Чугай Р.В.* Українська народна вишивка. Західні області УРСР.— Київ, 1988.
41. *Захарчук-Чугай Р.В.* Народна вишивка Західної України XIX–XX ст. (Проблеми традиції).— Автореф. дис... докт. мистецтв.— Львів, 1995.
42. *Захарчук-Чугай Р.* Вишивка // *Лемківщина: У 2-х т.*— Львів, 2002.— Т. 2.— С. 256-273.
43. *Кара-Васильєва Т.В.* Художні особливості вишивки. // *Поділля. Історико-етнографічне дослідження. Матеріальна культура. Одяг /* *Аргюх Л.Ф., Балушок В.Г., Болтарович З.Є., та ін.*— Київ, 1994.— С. 404-413.
44. *Українська вишивка: Альбом /* *Авт. тексту та упоряд. Т.Кара-Васильєва.*— Київ, 1993.
45. *Кара-Васильєва Т.В., Заволокіна А.О.* Українська народна вишивка.— Київ, 1996.
46. *Кара-Васильєва Т.* Літургійне шитво України XVII–XVIII ст.: Іконографія, типологія, стилістика.— Львів, 1996.— 231 с.
47. *Булгакова-Ситник Л.* Подільська народна вишивка: Етнографічний аспект.— Львів, 2005.
48. *Косачева О.П.* Українській народний орнаментъ: Вышивки, ткани, писанки. — Кієвъ, 1876.
49. *Білашівський М.* Про український орнамент. Нарис.— Київ, 1909.
50. *Січинський В.* Українські орнаменти історичні.— Львів, 1926.
51. *Павлуцький Г.Г.* Історія українського орнаменту.— Київ, 1927.
52. *Селівачов М.Р.* Домінантні мотиви української народної орнаментики // *НТЕ.*— 1990.— №2.— С. 68-76.
53. *Селівачов М.Р.* Еволюційні процеси в українській народній орнаментики кінця XIX–XX ст. // *НТЕ.*— 1995.— №1.— С. 25-35.
54. *Селівачов М.Р.* Лексикон української орнаментики (іконографія, номінація, стилістика, типологія).— Київ, 2005.
55. *Корзухина Г.Ф.* Русскиеклады IX–XIII вв.— Москва-Ленинград, 1954.
56. *Безбородов М.А.* Очерки по истории русского стеклоделия.— Москва, 1952.
57. *Безбородов М.А.* Стеклоделие в Древней Руси.— Минск, 1956.
58. *Качалов Н.Н.* Стекло.— Москва, 1959.
59. *Щапова Ю.Л.* Древнерусское стекло // *Декоративное искусство СССР.*— 1965.— №10.— С. 40-42.

60. *Щапова Ю.Л.* Древнерусское стекло // Декоративное искусство СССР.— 1966.— №10.— С. 30-31.
61. *Щапова Ю.Л.* Стекло Киевской Руси.— Москва, 1972.
62. *Щапова Ю.Л.* Очерки истории древнего стеклоделия (По материалам долины Нила, Ближнего Востока и Европы).— Москва, 1983.
63. *Школьникова Н.А.* Стеклые украшения конца I тыс. н.э. на территории Поднепровья // Советская Археология.— 1978.— №1.— С. 97-104.
64. *Рыбаков Б.А.* Ремесло Древней Руси.— Москва, 1948.
65. *Рыбаков Б.А.* Культура Древней Руси.— Москва, 1956.
66. *Рыбаков Б.А.* Русское прикладное искусство X–XIII вв. (Альбом).— Ленинград, 1971.
67. *Рыбаков Б.А.* Язычество Древней Руси.— Москва, 1987.
68. *Видейко М.Ю.* Найдавніші землероби. Побут та одяг / Культура неолітичних поселень України // Історія української культури: У 5-ти т.— Київ, 2001.— Т.1.— С. 165-167.
69. *Ковпаненко Г.Т.* Сарматское погребение I в. н.э. на Южном Буге.— Київ, 1986.
70. *Дудорева В.* Бисер в старинном рукоделии.— Москва, 1923.
71. *Маслова Г.С.* Народная одежда русских, украинцев и белорусов в XIX – начале XX вв. Украшения // Восточнославянский этнографический сборник.— Москва, 1956.— Т. 31.— С. 726-736.
72. *Маслова Г.С.* Орнамент русской народной вышивки как историко-этнографический источник.— Москва, 1978.
73. *Маслова Г.С.* Народная одежда в восточнославянских традиционных обычаях и обрядах XIX – начала XX в.— Москва, 1984.
74. *Калаишикова Н.М.* Народный костюм (семиотические функции): учебное пособие.— Москва: ЗАО «Сварог и К», 2002.
75. *Сахута Я.М.* Беларускае народнае мастацтва.— Мінск, 1980.
76. *Раманюк Міхась.* Беларускае народнае адзенне.— Мінск, 1981.
77. *Молчанова Л.А.* Материальная культура белорусов.— Минск, 1968.
78. *Молчанова Л.А.* Очерки материальной культуры белорусов XVI–XVIII вв.— Минск, 1981.
79. *Turska Jadwiga.* Polski haft ludowy.— Warszawa, 1997.
80. *Šperk H.J.* Ľudové umenie na Slovensku.— Bratislava, 1986.
81. Румынское народное искусство.— Бухарест, 1955.
82. *Vulcănescu Romulus.* Podoabe și bijuterii populare // Arta populară Românească.— București, 1969.— S. 463-471.
83. *Велева М.* Облекло. Накити и украшения // Пирински край.— София, 1980.— С. 322-346.
84. *Зеленчук В.С.* Молдавский национальный костюм.— Кишинёв, 1985.
85. *Лебедева Н.И.* Народный быт в верховьях Десны и в верховьях Оки (этнологическая экспедиция в Брянской и Калужской губерниях в 1925-ом и 1926-ом годах).— Москва, 1927.
86. *Лебедева А.А.* Северозападные, западные и южные губернии центра // Крестьянская одежда населения европейской России (XIX – нач. XX вв.).— Москва, 1971.— С. 38-118.
87. *Моисеенко Е.* Художественные изделия из бисера и стекла работы крепостных мастериц в собрании Эрмитажа // Труды Государственного Эрмитажа.— Ленинград, 1959.— Т. III (Русская культура и искусство).— С. 101-110.
88. *Моисеенко Е.* Две картины XVIII века из бисера и стекла // Сообщения Государственного Эрмитажа.— Москва-Ленинград, 1964.— Вып. 27.— С. 13-16.

89. *Моисеенко Е.Ю., Фалеева В.А.* Бисер и стеклярус в России XVIII – начала XX века.— Ленинград, 1990.
90. *Фалеева В.А.* Бисерные украшения русских крестьянок XIX века // Сообщения Государственного Русского музея.— Вып. XI.— Москва, 1976.— С. 104-110.
91. *Покорна А.* Бисерное панно с гербом Ф.Ф.Шуберта // Сообщения Государственного Эрмитажа.— Москва-Ленинград, 1964.— Вып. 27.— С. 74-76.
92. *Юрова Е.* Эпоха бисера в России.— Москва, 2003.

Olena Fedorchuk

Ph.D of Art

The Ethnology Institute National Academy of Sciences of Ukraine

Beadwork in Ukrainian national garments: the historiography of the issue.

The tradition of using glass beads to decorate national garments among Ukrainians — superimposed adornments and beading upon the clothes — had been a subject matter for art critics and ethnographers.

Literature analysis of this issue enabled us to look at the tradition of beading in Ukrainian national art from different angles.

After centuries of formation and development, Ukrainian tradition encountered a number of changes.

Historiographic research shows us that beadwork occupied a large temporal and territorial gap in both Ukrainian and European culture and formed an outstanding phenomenon of Ukrainian art.

It has also turned out that artistic and stylistic distinctions of beadwork in Ukrainian national garments are yet to be studied.